

KĘSTUTIS ŽEMAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

VILNIAUS VYSKUPAS JURGIS MATULAITIS: TARP DVASINIO PAŠAUKIMO IR POLITIKOS

Bishop of Vilnius Jurgis Matulaitis: between the Spiritual Duties
and the Challenges of Politics

SUMMARY

The beginning of twentieth century was marked with big political changes in Lithuania. Lithuania gained freedom, but difficult losses also followed: the loosing of Seinai – Suvalkai region and later neighboring Poland's invasion of an independent country and occupying the nation's capital of Vilnius and its region. Vilnius became a painful problem of Lithuanian nation. Any Lithuanian activity became a big issue in Vilnius at that time. In some cases the efforts to make the region Polish took place even in Church institutions. When Jurgis Matulaitis, who was Lithuanian, was installed as bishop of Vilnius he had to choose between his pastoral care of the people and political pragmatism. The life presented a difficult dilemma: to hold on to the principals of justice or to become the instrument of political intrigues. The ministry of J. Matulaitis in Vilnius revealed his spiritual maturity in the midst of the most difficult political events.

SANTRAUKA

XX a. pradžia Lietuvoje buvo didelių politinių pokyčių metas. Greta Lietuvos valstybingumo atkūrimo vyko ir skaudžios permainos: Seinų – Suvalkų krašto praradimas, o kiek vėliau ir sostinės Vilniaus bei jo krašto okupacija, kai kaimynė Lenkija pasikėsino į suverenos valstybės teritoriją. Vilnius tapo skaudžia Lietuvos problema. Čia buvo itin sudėtinga vykdyti bet kokią lietuvišką veiklą. Polonizacijos procesas kartais pasireiškėdavo net ir bažnytinėse institucijose. Lietuvis Jurgis Matulaitis, paskirtas Vilniaus vyskupu, turėjo rinktis tarp savo vyskupiško pašaukimo ir politinio pragmatizmo. Laikytis teisingumo principo arba tapti politinių intrigu įrankiu – tokią dilemą padiktavo gyvenimas. Sudėtingas ir nelengvas marionų kongregacijos atkūrėjo J. Matulaičio gyvenimo laikotarpis Vilniuje labiausiai išryškino jo asmenybės brandą.

RAKTAŽODŽIAI: Jurgis Matulaitis, pašaukimas, politika.

KEY WORDS: Jurgis Matulaitis, vocation, politics.

IŽANGA

Daugelis istorinių-teologinių temų atrodo jau išsemtos. Kodėl istorinių-teologinių? Kai kurie klausimai istorinėje tematikoje nagrinėjami remiantis ir teologiniai metodais. Aptariant istorinius asmenis, aktyviai dalyvavusius bažnytinio gyvenimo procesuose, žvelgiame ne tik į faktus ir juos vertiname, tačiau ir analizuojame, kaip per vieną ar kitą asmenį veikė Dieviškoji apvaizda. Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio gyvenime at-

sispindi ne tik jo išorinės veiklos bruožai, bet ir religinė tos veiklos motyvacija. Tai gi šio straipsnio tikslas – remiantis istoriniais faktais, žvelgti į Jurgio Matulaičio – Vilniaus vyskupo asmenį suvokiant, kaip jame atsispindėjo Katalikų Bažnyčios mokymo principai ir kaip jo elgseną motyvavo krikščioniškosios etikos bei moralės dėsniai. Darbo objektas – Jurgio Matulaičio – Vilniaus vyskupo veikla, atsiribojanti nuo aktyvios politikos.

VYSKUPO VEIKLOS METODAS – BLOGĮ NUGALĖTI GERUMU

Neišvengęs nominacijos Vilniaus vyskupu¹, Jurgis Matulaitis sutinka palikti pradėtą darbą atkurtoje marijonų kongregacijoje ir atsideda savo tarnystei. Lenkų istorikas Tadeušas Gurskis, bene išsamiausiai išnagrinėjęs įvairius istoriografinius šaltinius, kuriuose gausu medžiagos ne tik apie palaimintojo Jurgio Matulaičio veiklą, bet ir visą marijonų kongregacijos gyvavimą, rašo: „Kai 1918 m. gruodžio 8 d. vysk. Matulaitis tapo Vilniaus vyskupijos ganytoju, Vilnių valdė vokiečiai ir nuo jų priklausomi lietuviai. Tačiau iš rytų artinosi Raudonoji armija. Netrukus vokiečių kariuomenė turėjo palikti miestą. Keli tarpusavyje kovojantys veiksniai rengėsi perimti palikimą. Gruodžio 15 d. vysk. Matulaitis kartu su vysk. Pranciškumi Karevičiumi bei asistuojant prelatui Kazimierui Michalkevičiui Vilniaus katedroje suteikė vyskupo šventimus kun. Edvardui O'Rurkei, kuris buvo paskirtas Rygos vyskupijos ordinaru. Kitą dieną vyskupai tarėsi, kaip pasirengti sutikti so-

vietus. Buvo nutarta, kad kunigai per pamokslus turi aiškinti Kristaus mokslą, pabrėždami tas temas, kurioms prieštarauja komunistai, ir sutvarkyti finansinius reikalus. Taip pat kalbėta apie tolesnę ateitį, buvusių katalikų šventovių susigrąžinimą, apie metrikacijų knygų pavyzdžius, misijas, vienuolių steigimą, naujojo Kanonų Teisės Kodekso įgyvendinimą, keitimąsi patyrimu. Jie dar nutarė, jei bus galima, išleisti bendrą laišką tikintiesiems, o Vilniaus vyskupui buvo pavesta jį parengti. Tos pačios dienos vakare vysk. Matulaitis sukviėtė miesto kunigus ir papasakojo apie priimtus sprendimus; kartu svarstė, kaip juos įgyvendinti. Buvo numatyta Vilniaus bažnyčiose iš eilės surengti permaldavimo pamaldas su atitinkamais pamokslais. Mieste buvo neramu. Vyskupo padėtis buvo neapsakomai kebli.“² Tuomet kiekvienas Vilniaus krašto gyventojas jautė, kad artinasi sudėtingos politinės permainos. Vokiečiai ruošėsi pasitraukti, lenkai visomis išgalėmis stengėsi įsitvirtinti Vil-

niuje, valstybingumą 1918 02 16 atkūrusi Lietuva matė gyvybinį reikalą niekam neatiduoti savo istorinės sostinės. Naujasis Vilniaus vyskupas J. Matulaitis tuomet savo užrašuose pažymėjo: „Mano stovis be galo buvo sunkus: kas vieniems tiko, tai kitiems nepatiko... Viskas virte virė. Laikiausi.“³ Vokiečiai pagaliau išvyko. 1919 m. sausio 2 d. Lietuvos vyriausybė buvo priversta pasitraukti į Kauną nuo besiveržiančios rusų bolševikų kariuomenės. Mieste užvirė kovos tarp lenkų ir rusų bolševikų. Pastarieji laimėjo. „Vilniuje įsikūrė naujai įkurtošios Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos vyriausybė, kuriai vadovavo Vincas Kapsukas-Mickevičius. 1919 m. vasario 27 d. Lietuvos Socialistinė Respublika susijungė su Baltgudijos Respublika. Jau pirmomis naujosios valdžios dienomis prasidėjo areštai, kratos, rekvizicijos, nedarbas ir badas. Apie normalų sielovados darbą visoje vyskupijoje nebuvo nė kalbos.“⁴ Vyko tikras Bažnyčios persekiojimas. Vyskupas apie tai rašė savo laiške vizitatoriui A. Ratti.⁵

Vyskupas J. Matulaitis buvo beveik izoliuotas Vilniuje bolševikų valdymo laiku, o kunigai labai dažnai baudžiami net už elementariausių savo pareigų atlikimą. Greitai prasidėjo bažnytinio turto nusavinimas, išvejami kapelionai iš mokyklų ir, tuo pačiu, bandoma nutraukti tikybos dėstymą. Vyskupas buvo aktyvus Bažnyčios teisių ir visuomenės gynėjas. Jis darė žygius, kad būtų vėl galima mels-tis šventojo Kazimiero bažnyčioje, kad būtų paleisti suimtieji jos gynėjai darbininkai ir t.t. Vis dėlto teroras nesiliovė. Greitai prasidėjo išpuoliai ir prieš patį vyskupą. Įvairios provokacijos, baugini-

mai. Tačiau ir tokiu metu vyskupas Matulaitis buvo aktyvus ganytojas. Jis rūpinosi įvairių tautybių tikinčiųjų reikalais, kunigų ugdymu, socialinėmis problemomis. Dievui padedant liko gyvas ir laisvas per ištisą bolševikų valdymo laiką. Ir nepasitraukė, nepabėgo iš Vilniaus, nors ir labai buvo sunku. O tokių siūlymų buvo net iš labai geras intencijas turinčių žmonių, liudijo kunigas Stasys Yla.⁶

Okupuotoje Lietuvos sostinėje buvo labai sudėtinga politinė situacija. Atrodė, kad sugrįš lietuviai ir gal įtampa kiek nuslūgs. Tačiau 1919 m. kovo 19 d. į Vilnių įsiveržė lenkų kariuomenė, taip sutrukdydama lietuviams susigrąžinti savo sostinę. 1920 m. vasarą dar kartą sugrįžo bolševikai. Liepos 12 d. Lietuva ir Sovietų Sąjunga pasirašė taikos sutartį, pagal kurią Vilnius turėjo priklausyti Lietuvai. Pralaimėję prie Vyslos ir traukdamiesi, bolševikai Vilnių paliko lietuviams. 1920 m. spalio 9 d. vėlgi į Vilnių įsiveržė lenkų kariniai daliniai. Vyskupas Matulaitis 1919 m. sausio mėnesį rašė: „Tiek jau Vilniuje turėjome valdžių. Galime susilaukti dar kitų valdžių. Geriau kunigams nesikarščiuoti, nesikišti į ginčus ir karus, o dirbti savo bažnyčios darbą ir žmonių išganymo darbą.“⁷ Taip naujasis vyskupas deklaravo savo santykį su politika.

Galiausiai Vilnius ir didžioji Vilniaus vyskupijos dalis liko okupuota iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios. Likusi nedidelė vyskupijos dalis Lietuvos Respublikos teritorijoje buvo vyskupo pavedimu administruojama kan. Juozapo Kuktos, vėliau tos teritorijos pagrindu (1926 m.) bus įkurta Kaišiadorių vyskupija.⁸

NEPAŽEIDŽIAMAS POLITIKOS SŪKURIUOSE

Atvykus 1918 m. gruodžio 1 d. naujam vyskupui į Vilnių, neskambėjo katedros varpai, nes jie vokiečių buvo paimti ir išvežti. Tai buvo tarsi ženklas, kad nebus lengva šioje daugiatautėje ir daugiakalbėje vyskupijoje⁹, kur lenkai, lietuviai ir gudai, gyvenę ne tik vienoje vyskupijoje¹⁰, bet dažnai net ir vienoje parapijoje, jau nuo XIX a. pabaigos „ėmė vieni nuo kitų skirtis. Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, lietuviai ir lenkai siekė savo nacionalinių valstybių, aršiai varžydami dėl vyskupijos sostinės – Vilniaus.“¹¹ Vyskupas norėjo visus vienyti. Jau ingresso metu: „Kalbėjo nuoširdžiai, ragino tautų santykiuose laikytis krikščioniškos doros dėsnių, kurie neleidžia ko nors neapkęsti ar skriausti. Iš savo pusės žadėjo visus lygiai mylėti.“¹² Šis pasiryžimas ir bus viena iš esminių visų valdžių nepasitenkinimo Vilniaus vyskupu priežasčių. Tuo labiau, kad per visą Lenkijos – Lietuvos okupacijų laikotarpį nuo pat Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. Vilniaus vyskupijos valdytojai buvo „Rusijos politikos įkaitai“¹³. Naujasis vyskupas, išmintingas tautinių santykių žinovas¹⁴, žadėjo nebūti bet kokios politinės jėgos įkaitu ar intrigų įrankiu.

Lietuvos Respublikos vyriausybė ir visuomenė po Vilniaus praradimo laikys lietuvių vyskupą vieninteliu lietuviybės saugotoju šiame krašte. Lenkų politiškai užsiangažavusi visuomenė ir oficialioji valdžia jį kaltins lenkų interesų nepaisymu. Gudams ir lietuviams jis nebepajėgs suteikti lygių teisių su lenkais. Parapijose prasidės tautinė nesantaika. Norint turėti ramesnę galvą, reikėtų stoti į lenkų

pusę, gauti tvirtesnę jų palaikymą, palikti likimo valiai gudus, o lietuviams leisti būti ignoruojamiems bažnyčiose. Toks užsiangažavimas politiškai gal ir būtų buvęs vyskupui patogesnis. Tačiau jis daugeliui nebūtų tapęs tėvu ir ganytoju. Skriaudžiamieji būtų liūdėję, kad bažnyčioje nėra lygybės ir teisybės, kad net ir vyskupas laviruoja tarp politinių intrigų jų sąskaita. Kunigas S. Yla prisimena: „Vysk. Jurgis prašė Romos jau 1919 m. skirti jam sufraganą ir pristatė du kandidatus. Romai atrodė, kad padėtis neiški, geriau apsieiti be sufragano. Ir štai atsiranda Vilniuje¹⁵ Vladislavas Bandurskis, buvęs Lvovo sufraganas, nūnai vyriausia vadinamos generolo Liucijono Želigovskio lietuvių-gudų armijos kapeionas. Iškalbus, demokratiškas, jis uoliai dalyvavo kariniuose paraduose ir tautinėse iškilmėse, sakė patriotinius ir politinius pamokslus, rėmė visus valdžios žygius. Jo atsiradimas ir pasilikimas Vilniuje, pasak P. Bučio, turėjęs tikslą nustelbti vysk. Matulaitį. Būdamas Pilsudskio šalininkas, jis daugiau stelbė endekų partijos žmones, ir šie pradėjo bijoti jo įtakos. Negalėdami kitaip jo atsverti, parsikvietė kitą vyskupą – Karolį Hryniewieckį, 80 metų senuką, kitados buvusį (1883–1885 m.) Vilniaus ganytoją. Rusai jį nušalino, ištrėmė, paskui išleido austrų valdomon Galicijon. Lenkų akyse jis buvo tautos kankinys. Matulaitis turėjo progos jį pažinti 1919 m., pirmuoju Lenkijos valdymo laikotarpiu. Malonaus veido, aukštas, liesas, įdubusių akių, pamėlusių lūpų, rodos, gęstantis. Tokį sudarė pirmą įspūdį. Suruošė tada jam priėmimą pas save ir pakvietė kunigų.

Senelis atsistojo kalbėti ir staiga atgijo, paraudo veidas ir lūpos, akys ėmė žaižaruoti. Kai buvęs čia vyskupu, nebuve lietuvių nei gudų, tik „vierni“ katalikai lenkai. Dabar sukėlę tas tautas rusų, žydų, vokiečių ir masonų pinigai. Tai vis lenkų priešų darbas, kenksmingas Bažnyčiai. Toje kalboje kliuvo ir pačiam šeimininkui už *litoomaniją*. Dabar jį atvykusį paėmė į savo rankas endekai ir visur vedžiojo: į vaikų prieglaudą, darbininkų susirinkimus, istaigas, draugijų centrus, redakcijas. Neiškėsdavo ir jis pats nesustabdęs moterėlių ar šiaip žmonių prie bažnyčios ar gatvėse ir vis kalbėjo tą patį – prieš gudus, lietuvius, žydus, masonus ir vyskupą *litvina*¹⁶. Dėl jo vyskupas Matulaitis netgi skundėsi Romai, teigdamas, kad Hryniewieckio buvimas ir veikla Vilniuje kenkia Bažnyčiai ir prašė jį atšaukti iš diecezijos. Skundėsi Matulaitis ir vyskupo Bondurskio priešiška veikla.¹⁷ Kai vyskupas Bandurskis neteko aukštųjų sferų malonės, Matulaitis jį broliškai parėmė, ir jų santykiai pagerėjo. Geras Jurgio Matulaičio bičiulis buvo studijų draugas kaunainkas Liucijonas Chaleckis. Nuncijaus Lenkijoje A. Ratti laiške tuometiniam Vatikano valstybės sekretoriui kardinolui P. Gasparri rašė apie šitokią vyskupo Jurgio Matulaičio padėtį.¹⁸

Būtų neteisinga teigti, kad J. Matulaitis tik oponavo lenkų vyskupams. T. Gurskis rašo: Vilniaus vyskupijos ordinaras vysk. Matulaitis bendradarbiavo su Lenkijos Episkopatu, kurio narys pats buvo, su Varšuvos nuncijumi ir Romos Kurija bei popiežiumi¹⁹, kurį ypatingai gerbė²⁰. Bendraudamas su kitais vyskupais, Matulaitis visada žiūrėjo Bažnyčios

gerovės ir teisingumo, kartais rizikuodamas, kad bus nesuprastas ir atsidurs dėl to nepatogioje padėtyje.²¹

Greta lietuvių nacionalinių klausimų nemažai problemų turėjo ir vis aktyviau besireiškiantys gudai, kuriuos lenkų visuomenė ir dvasininkija laikė tik nesąmoningais lenkais, kuriems reikia įdiegti lenkišką savimone. Matulaitis savo užrašuose pažymėjo, kaip kartą vienas gudų tautybės klierikas, net pačiam ordinarui ne iš karto išdrįso „pasisakyti gudas esąs, bet paskui įsidrąsino“²².

Žvelgiant retrospektyviai, nereikėtų šiandien kaltinti visos lenkų tautos ar konkrečios tos tautos žmonių bendruomenės, gyvenusios Vilniaus krašte, dėl šios nacionalistinės pozicijos. Pagrindiniais nacionalistais buvo tik dalis krašto gyventojų, pasidavusių politinėms intrigoms ir nacionalistiniams siekiams. Gaila, kad tarp jų buvo ir dalis dvasininkijos²³, kurie tautiškumą iškeldavo greta katalikybės ar gal net aukščiau. Vis dėlto nemažai įvairių tautybių žmonių palaikė vyskupą J. Matulaitį. Ne tik jo tautiečiai lietuviai ar savotiškoje aktyvios veiklos paraštėje palikti gudai, bet ir didelė lenkiškosios katalikiškosios visuomenės dalis vyskupą mylėjo, vertino ir gerbė. Štai vyskupo Jurgio sufraganas vyskupas Kazimieras Mikalojus Michalkevičius daugeliu atvejų buvo aktyvus Ordinaro gynėjas, jį puikiai vertino daugybė kunigų ir paprastų tikinčiųjų. Pats Matulaitis savo užrašuose pažymi, kaip kvietė į talką lenkų tautybės kunigus: „Papasakojau apie progą, kaip kitose katalikų šalyse visų tautų reikalai vyskupų globojami; paimkite kad ir tokią Ameriką, Šveicariją, o net ir apšauktą

Vokietiją. Jei tik randasi būrelis katalikų: italų, anglų, lenkų, tuojau rūpinamasi surasti jiems tinkamas kunigas, jų tautietis, skiriama bažnyčioje pamaldoms valanda, net pinigų tiems reikalams duoda vyskupai iš savo išdo. Ir prel. Michalkevičius (būsimasis sufraganas – *Aut. pastaba*) pripažino, kad taip yra ir taip turėtų būti, bet Vilniuje to negalima daryti. Sakiau, ir aš pripažįstu, kad tokio mis aplinkybėmis kaip dabar, tikrai negalima, bet ateis laikas, kad reikės tai padaryti ir visų teisingi reikalai patenkinti. Kun. Michalkevičius ketino eiti į triukšmadarių lizdą, juos numaldyti ir nusominti.²⁴

Visgi vyskupas Jurgis kartais būdavo priverstas pasielgti gana principingai – kietokai, kai to reikalavo neišvengiama įvykių eiga. Štai dar 1920 m. vyskupas J. Matulaitis, matydamas, kad kitaip problemos išspręsti negalima, skyrė Giedraičių parapijai interdiktą.²⁵ Tai padėjo užbaigti labai nemalonius nacionalistiškai nusiteikusių žmonių sukurstytus konfliktus. Bausmė konsolidavo tikinčiuosius, parapija grįžo į normalų gyvenimą. Vyskupas nesileido provokatorių ir tautinės nesantaikos kurstytojų įbauginamas ir principingai išsprendė kitos parapijos – Rodūnės problemą, kur buvo neteisėtai išstumta lietuvių kalba iš bažnytinių apeigų.²⁶

Vyskupas Jurgis mąstė apie ateitį, gerokai dvasia praaugęs daugelį greta savęs esančiųjų, gyveno ateities vizija. Tai jam sekėsi, nes kančioje pajuto jėgą, buvo laisvas nuo politikos, partijų, intrigų, revanšizmo, karjerizmo. Jo politika buvo Bažnyčios politika, jo tautiškumas – tai tarnavimas žmonėms, neatsižvelgiant

tautybę, rasę, socialinę priklausomybę. Jam labai tiko pirmųjų krikščionių ateities vizija. Jurgis Matulaitis buvo laisvas vardan teisingumo kiekvienam žmogui.

Vyskupas Matulaitis nenorėjo, kad kunigai aktyviai dalyvautų politikoje. „Pastebėjau, mano nuomone, negera, kad kunigai per daug kišasi politiką; geriau, kad Seime atstovautų katalikų reikalus geri pasauliniai katalikai...“²⁷ Kunigas, anot vyskupo Jurgio, turi apaštalauti ir ypač rūpintis savo asmeniniu šventumu.²⁸ Taip reiškėsi vyskupo neužsiangažavimas bet kokiai politinei jėgai. „Apaštalas, kunigas, krikščionis auklėtojas negali išleisti iš akių siekiamo tikslo ir Dievo jam pavesto uždavinio, nes tuomet paskęs politinių kovų reikaluose ir nebus Evangelijos skelbėjas, nebus prie Dievo ir į Bažnyčią traukianti jėga, o jo gyvenimas bus tarsi sūrumo netekusi druska ar po gaubtu paslėptas žibintas. Pal. Jurgis tai žinojo ir todėl tuos, kurie turės skelbti Kristų ir visus prie Jo patraukti, visu savo gyvenimu bei mokymu stengėsi auklėti broliškos meilės ir vienybės dvasia, tikrosios krikščionybės dvasia.“²⁹ Ir vyskupui sekėsi. Jis sugebėjo palaikyti gana draugiškus santykius su stačiatikiais. Keleto metų laikotarpiu daugiau nei septyni tūkstančiai šių tikinčiųjų pasiprašė priimami į Katalikų Bažnyčią. Ir nebuvo verčiami ar viliojami. Juos, be abejo, žavėjo vyskupo Jurgio tolerancija, pagarba kitaip mąstantiems, kitaip besimeldžiantiems, jo socialinis mokymas, ypač užuojauta vargingesniems, pagarba ir parama darbininkams, našlaičių namai net vyskupo rezidencijoje.³⁰

Viena iš svarbiausių vyskupo įsteigtų ir prižiūrimų kanoninių institucijų yra

kunigų seminarija. „Vyskupo lankymasis padėjo be žodžio susitvarkyti profesoriams – laiku ateiti į pamokas, jų nepraleidinėti ir geriau pasiruošti,“ – rašo kunigas Stasys Yla.³¹ Kunigų dvasiniam, pastoraciniam ir intelektualiam ugdymui turėjo reikšmės ir vyskupo Matulaičio 1923 m. sušauktas vyskupijos sinodas, kuriame buvo svarstomi svarbiausi dvasininkijos ir diecezijos klausimai. Vyskupas Jurgis kalbėdavosi asmeniškai su kunigais, kreipdavosi į juos savo ganytojiškuose laiškuose. Jis aiškiai žinojo, kad „Kunigai buvo artimiausių vyskupo bendradarbių būrys. Nuo jų skaičiaus, dvasingumo, išsilavinimo priklausė sielovados darbo vaisingumas.“³² Jis didelį dėmesį skyrė kunigų aukštosios studijoms Vilniaus universiteto teologijos fakultete, nes kunigui svarbu ne tik pasiruošimas seminarijoje, bet ir puikus universitetinis išsilavinimas.³³

Vienuolynų veikla visuomet charakterizuoja vyskupijos gyvybingumą ir jos ordinaro veiklos pobūdį. Buvęs marijonų kongregacijos generolas J. Matulaitis rūpinosi ir kitų vienuolijų padėtimi vyskupijoje.³⁴ Gerai suprasdamas vienuolinio gyvenimo problemas ir vienuolynų nau-

dą vyskupijoje, norėjo, kad vienuoliai aktyviai reikštųsi pastoraciniame darbe. Vyskupas deda pastangas, kad į Vilnių atvyktų saleziečiai, padeda tvarkytis brolių doloristų kongregacijai, įkuria Jėzaus Eucharistijoje tarnaičių seserų (eucharistiečių) vienuoliją, remia daugybę vyrų ir moterų pašvęstojo gyvenimo institucijų. Turėdamas puikią vadovavimo vienuolynui patirtį vyskupas Jurgis parašo ketui moterų vienuolijų konstitucijas. Galiausiai skaičiai byloja didelius vyskupo nuveiktus darbus: vyskupo Matulaičio buvimo Vilniuje metu nuo 4 vyskupijoje veikusių vienuolijų iki 1923 m. visoje vyskupijoje išauga iki 25. Vienuoliai gyveno ir dirbo net 55 vienuolynuose. Tai liudija, kad daugelis vienuolijų turėjo ne po vienus namus.³⁵

Ar tokia veikla buvo naudinga Matulaičiui? Bažnytinė vyresnybė tai turėjo vertinti labai teigiamai. Tačiau politiškai įkaitusioje Vilniaus atmosferoje bet kokia veikla turėjo „užkliūti“ bent šiek tiek kitaip mąstantiems. O ypač tokia veikla, kada vyskupas ordinaras veikė vadovaudamasis tik Bažnytine teise ir savo sąžine, bet neieškodamas kompromisų ir politinių dividendų.

SUGRĮŽIMAS IŠ VILNIAUS

Lietuvoje kilo didelė nepasitenkinimo banga kai 1925 m. buvo paskelbtas Lenkijos ir Šventojo Sosto konkordatas. Lenkų okupuotoji Vilniaus vyskupija buvo pakelta į arkivyskupijos statusą ir kartu su Lomžos ir Pinsko vyskupijomis sudarė atskirą Vilniaus bažnytinę provinciją.³⁶

Naujajai Vilniaus arkivyskupijai natūraliai iškilo arkivyskupo skyrimo

klausimas. Be abejo, realiausiu kandidatu turėjo būti pats J. Matulaitis. Tačiau „konkordatas su Vatikanu suteikė Lenkijos Vyriausybei teisę pakeisti Vilniaus vyskupą Jurgį Matulaitį kitu, su Varšuvos pritarimu paskirtu vyskupu.“³⁷ Vyskupas Jurgis Matulaitis aiškiai suprato, kad Lenkijos valdžia tikrai nesutiks, kad jis būtų skiriamas arkivyskupu. Natūraliai tokiu atveju kiekvienam

kiltų klausimas: ką daryti? Ne vienas įtakingas politikas Lietuvoje tikriausiai tikėjosi: lenkai aiškiai ir atvirai pasipriešins J. Matulaičiui, tokiu atveju savotiškai ir Apaštalų Sostui. Tą lenkai būtų padarę.³⁸ Vyskupas galėjo pasielgti kaip norėjo Lietuvos politikai ir būtų tapęs be galo populiarus ne tik tuometinėje Lietuvos sostinėje Kaune, bet ir visoje šalyje. Pasiduoti šiai politikai – tai sukelti įtampą tarp Lenkijos ir Apaštalų Sosto. Visgi Matulaitis nebuvo nacionalistas. Jis paaukėjo net savo tautinius interesus, tačiau elgėsi kaip Bažnyčios žmogus.

Vyskupo Jurgio pagarba ir klusnumas Apaštalų sostui ženklino visą jo buvimo Vilniuje laikotarpį. Daug išskentėjęs ir matydamas, kad jo buvimas Lenkijos užimtoje Lietuvos sostinėje jau darosi neįmanomas, Matulaitis pagarbiam kreipiasi į Pijų XI. „Tik po Velykų (1925 m. – *Aut. pastaba*) ... nuvyko pas nuncijų kalbėtis dėl savo padėties ir grįžęs sėdo rašyti raštą Šv. Tėvui.“³⁹

Taip baigėsi vyskupo Jurgio Matulaičio gyvenimo laikotarpis, kuris, anot

Tadeušo Gurskio, buvo bene ryškiausias šventumo kelyje: „Ganytojavimas Vilniaus vyskupijoje (1918–1925) buvo vienas iš sunkiausių Jurgio Matulaičio gyvenimo laikotarpių... Žiūrint į tuos metus iš perspektyvos, galima juos laikyti ir pačiais vaisingiausiaisiais, nes gal kaip tik šiuo metu jis labiausiai parodė meilę Bažnyčiai ir pasiekė šventumą.“⁴⁰

Vyskupas 1925 m. rugpjūčio 1 dieną išvyko į Varšuvą. „Rugpjūčio 13-ąją gavo audienciją pas popiežių Pijų XI, prieš tai buvo gavęs labai malonų jo laišką. Susitiko kaip du geri bičiuliai. Popiežius įvertino vyskupo auką, nes lenkų valdžia būtų stačiusi veto, keliant jį į arkivyskopus...“⁴¹ Popiežius jau tų pačių metų rugsėjo 1 dieną pakėlė titulinu Adulijos arkivyskupu.

Vyskupo Jurgio Matulaičio apsisprendimas nepasiduoti bet kokiai politinei intrigai, tylus prašymas popiežiaus jį atleisti iš užimamų pareigų ir rodo, kad Matulaitis kaip tik ir buvo kunigiško pašaukimo žmogus, o ne politinės veiklos, kam ji betarnautų, ar politinių kombinacijų įrankis.

IŠVADOS

Vyskupas Jurgis Matulaitis Vilniuje buvo neilgai. Tačiau Vilniui jis paaukėjo pačius brandžiausius savo gyvenimo metus. Būnant Vilniuje jo asmenyje itin derėjo bendražmogiškosios ir religinės vertybės. Tai buvo novatoriškos veiklos žmogus, besivadovaujantis teisingumo ir lygiateisiškumo principais.

Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio veiklos pavyzdys yra aktualus visiems šiandieninės modernios Europos žmonėms, norintiems taikiai sugyventi, ir

besistengiantiems taikyti žmones ir tautas, žmogiškąsias ir krikščioniškąsias vertybes iškeliant aukščiau savųjų ambicijų ar menkaverčių intrigų. Jis savo elgesiu ir laikysena Vilniuje yra ne praeities žmogus, bet modernus naujųjų laikų vyskupas, Bažnyčios socialinės doktrinos puoselėtojas ir tiesiog paprasčiausiai puikus žmogus, gebantis ne tik visur ir visada, savyje ir šalia savęs, privačioje ir viešoje erdvėje blogi nugalėti gerumu ir tuo parodė puiką vadovavimo sudėtingai

tautiniu požiūriu vyskupijai pavyzdį. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis savo buvimu Vilniuje įrodė, kad ganytojas privalo būti lygiai teisingas visų tautybių žmonėms, be jokių kompromisų pasirink-

damas savo pašaukimo priedermę, nepasiduodamas pragmatiškiems politiniams ėjimams, kiek jie bebūtų naudingi išsaugojant pareigas arba konformistiškai susitaikant su esama padėtimi.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Piotr Smoliński. Jėzaus Kristaus paveikslas ir įvaizdis pal. Jurgio Matulaičio vyskupystėje. // *Palaimintojo Jurgio Matulaičio dvasios sklaida*. – Kaunas, 2003, p. 281.
- 2 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*. – Warszawa, 2005, p. 160.
- 3 Jurgis Matulaitis. *Užrašai*. – Vilnius: Aidai, 1998, p. 121.
- 4 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 162.
- 5 List biskupa J. Matulewicza do wizytatora A. Rattiego o sytuacji pod ryłdami bolszewików, Wilno, 28 stycznia 1919.
- 6 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 109.
- 7 Jurgis Matulaitis. *Užrašai*, p. 123.
- 8 *Lituanorum gente, Commentarium Officiale*. Vol. XVIII. – Roma, 1926.
- 9 Vytautas Merkys. *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.* – Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 74.
- 10 Kęstutis Žemaitis. *Lietuvos katalikų bažnyčios istorija*. – Kaunas: VDU leidykla, 2006, p. 73.
- 11 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 136.
- 12 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 84.
- 13 Vytautas Merkys. *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, p. 128.
- 14 Vaclovas Aliulis. Palaimintojo Jurgio Matulaičio veiklos lietuvių visuomenėje istorinis fonas. // *Palaimintojo Jurgio Matulaičio dvasios sklaida*. – Kaunas 2003, p. 172.
- 15 Vyskupas Bandurskis nebuvo skirtas Vilniui bažnytinės vyresnybės ir netapo sufraganu, atvyko su Vilnių užėmusia lenkų kariuomene.
- 16 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 136.
- 17 List biskupa J. Matulewicza do nuncjusza A. Rattiego o działalności biskupa Wł. Bandurskiego i arcybiskupa K. Hryniewieckiego. // *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz (1919–1921)*. – Warszawa, 1996, p. 276–278.
- 18 Raport nuncjusza A. Rattiego dla sekretarza stanu P. Gasparriego o bp. Wł. Bandurskim i abp. K. Hryniewieckim. // *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz (1919–1921)*. – Warszawa, 1996, p. 275.
- 19 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 365.
- 20 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 164.
- 21 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 367–369.
- 22 Jurgis Matulaitis. *Užrašai*, p. 175.
- 23 Ten pat, p. 249.
- 24 Ten pat, p. 263.
- 25 Lot. *interdictum* – uždraudimas. Uždraudimas asmeniui arba tam tikroje vietoje atlikinėti bažnytinės apeigos.
- 26 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 267–274.
- 27 Jurgis Matulaitis. *Užrašai*, p. 218.
- 28 Elžbieta Matulewicz. Šventumo įgyvendinimas tarnaujant Dievui ir bažnyčiai. // *Palaimintojo Jurgio Matulaičio dvasios sklaida*. – Kaunas, 2003, p. 122.
- 29 Ewa Orzechowska. Auklėtojo pavyzdys. // *Palaimintojo Jurgio Matulaičio dvasios sklaida*. – Kaunas, 2003, p. 210.
- 30 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 116.
- 31 Ten pat, p. 106.
- 32 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 182.
- 33 Ten pat, p. 222–226.
- 34 Ten pat, p. 320–331.
- 35 Ten pat, p. 319.
- 36 *Acta Apostolicae Sedis*. – Roma, 1925, Vol. XVII, p. 276.
- 37 Vytautas Žalys. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. – Vilnius, 2007, t. 1, p. 107.
- 38 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 397.
- 39 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 184. (T. Gurskis mini, kad Matulaitis dėl atleidimo iš Vilniaus rašė du raštus.)
- 40 Tadeusz Górski. *Blogosławiony Jerzy Matulewicz*, p. 135.
- 41 Stasys Yla. *Jurgis Matulaitis*, p. 193.